

NARKOTIK VOSITALARNING KONTAKTSIZ USULDAGI NOQONUNY MUOMALASINI TERGOV QILISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH.

IIV Akademiyasi 303-guruh kursanti
Yorqinov Nurmurod Nuraliyevich

Annotatsiya: *Ushbu maqolada narkotik vositalarning kontaktsiz usuldagi noqonuniy muomalasini tergov qilish jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanish masalalari tahlil qilingan. Jumladan, internet tarmoqlari, messengerlar, elektron to'lov tizimlari va raqamli izlarni aniqlash orqali jinoyatlarni fosh etishning zamonaviy usullari yoritilgan. Shuningdek, kiberjinoyatchilikka qarshi kurashishda raqamli kriminalistika, ma'lumotlarni tahlil qilish va tezkor-qidiruv faoliyatining ahamiyati ko'rsatib berilgan.*

Kalit so'zlar: *axborot texnologiyalari, narkotik vositalar, noqonuniy muomala, kontaktsiz usul, raqamli kriminalistika, kiberjinoyatchilik, elektron to'lovlar, internet tarmoqlari, tezkor-qidiruv faoliyati.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются вопросы использования информационных технологий при расследовании незаконного оборота наркотических средств бесконтактным методом. Освещены современные способы выявления преступлений посредством анализа интернет-ресурсов, мессенджеров, электронных платежных систем и цифровых следов. Также раскрыта роль цифровой криминалистики, анализа данных и оперативно-розыскной деятельности в борьбе с киберпреступностью, связанной с незаконным оборотом наркотиков.*

Ключевые слова: *информационные технологии, наркотические средства, незаконный оборот, бесконтактный метод, цифровая криминалистика, киберпреступность, электронные платежи, интернет-ресурсы, оперативно-розыскная деятельность.*

Annotation: *This article examines the use of information technologies in the investigation of illegal drug trafficking carried out through contactless methods. Modern methods of detecting crimes through the analysis of internet resources, messengers, electronic payment systems, and digital traces are highlighted. The article also reveals the importance of digital forensics, data analysis, and operational-search activities in combating cybercrime related to illegal drug trafficking.*

Keywords: *information technologies, narcotic drugs, illegal trafficking, contactless method, digital forensics, cybercrime, electronic payments, internet resources, operational-search activities.*

So'nggi yillarda narkotik vositalarning tarqalishi tendensiyalari (kontaktsiz) usullarning faol qo'llanilishi bilan ajralib turadi. Bunda jinoyatchilar shaxsan uchrashmaydi, balki Internet

resurslari va mobil aloqa vositalari orqali muloqot qiladi. Bunday usulda xaridor Internet orqali buyurtma beradi, elektron to'lov terminallari yoki onlayn tizimlar orqali to'lovni amalga oshiradi va "zakladka" (yashirin joy) orqali mahsulotni oladi, sotuvchi bilan shaxsiy aloqaga kirmaydi.

Bunday noqonuniy savdo usuli yuqori darajadagi latentlik (yashirinlik) bilan tavsiflanadi, chunki jinoyat ishlarida "jabrlanuvchi" tomoni deyarli bo'lmaydi. Bu holatga, bir tomondan, mobil aloqa va Internetning keng tarqalishi va qamrov zonasining kengayishi, ikkinchi tomondan, sintetik narkotiklarning umumiy massadagi ulushining sezilarli o'sishi sabab bo'lmoqda.

O'zbekiston Respublikasida Internetning rivojlanishi XXI asr boshidan jadal sur'atlar bilan o'sdi. Agar 2000-yillarda Internetdan muntazam foydalanuvchilar ulushi past bo'lsa, hozirgi kunda (2023–2025 yillar) Internet foydalanuvchilari soni 32,7 milliondan oshib, aholining taxminan 89% ini tashkil etadi. Mobil Internetning tezligi va qamrovi ham sezilarli darajada oshdi.

XXI asrning boshidan boshlab narkotik vositalarning noqonuniy muomalasi sohasidagi jinoyatchilik dunyosi faol ravishda raqamli maydonga ko'cha boshladi. Qisqa vaqt ichida Internet tarmog'i kuchli raqamli narkotik subkulturasini (narkokultura) yoki "yozishmalar orqali narkotik"ni shakllantirdi.

Ilk vaqtlarda psixotrop va narkotik moddalar haqidagi saytlar ochiq tarzda faoliyat yuritgan. Ular asosan narkotik subkulturaga jalb qilingan shaxslar o'rtasidagi muloqot uchun mo'ljallangan bo'lib, unda ishtirokchilar o'z "narko-tajribalari" bilan bo'lishishgan, uy sharoitida narkotik moddalar yetishtirish va tayyorlash usullari, retseptlari, moddalar ta'siri haqidagi batafsil tavsiflar, qabul qilishdan keyingi his-tuyg'ular, shuningdek, psixoaktiv narkokulturaning ezoterik yo'nalishidagi adabiy va badiiy ijod namunalari tarqatilgan. Shu bilan birga, narkobiznesning daromadlari, "narkoyulduzlar"ning tarjimai holi keltirilib, giyohvandlikka jozibador obraz yaratilgan.

O'zbekiston huquqshunoslari ta'kidlaganidek, hozirgi vaqtda narkotik jinoyatchilari Internet tarmoqlari, elektron to'lov tizimlari va maxsus xizmatlardan faol foydalanmoqda. Bunday uyushgan jinoyat guruhlarini fosh etish murakkab bo'lib, jinoyat harakatlarini batafsil hujjatlashtirish, texnik vositalardan foydalanish va huquqni muhofaza qiluvchi organlarning professional tayyorgarligini talab etadi.

Narkotik vositalarning onlayn savdosi turli shakllarda amalga oshiriladi. Ulardan eng xavfli — Internetning shifrlangan, yashirin qismi bo'lgan TOR tarmog'i (Darknet yoki Dark Web) orqali sodir etiladigan savdodir.

Darknet (yoki "Qorong'u tarmoq", "Tenevoy veb") — bu oddiy qidiruv tizimlari indekslamaydigan, maxsus dasturlar (TOR brauzeri) orqali kiriladigan yopiq tarmoq. U ma'lumotlarning to'liq shifrlanishini va anonimlikni ta'minlaydi. Dastlab harbiy maqsadlarda ishlab chiqilgan bo'lsa-da, hozirgi kunda jinoyatchilar tomonidan narkotik moddalar, qurol, soxta hujjatlar va boshqa noqonuniy buyumlar savdosi uchun keng qo'llanilmoqda.

O'zbekistonda ham Internet orqali, xususan Telegram messenjerlari va yashirin platformalar orqali giyohvandlik vositalarining "zakladka" usuli bilan tarqatilishi keskin oshgan. Masalan, Toshkent shahrida giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlarning taxminan 70% i Internet tarmoqlari orqali sodir etilmoqda.

Internetning shifrlangan qismida to'liq maxfiylikni ta'minlashda AQSh Harbiy-dengiz kuchlari tadqiqot laboratoriyasi (US Naval Research Lab) tomonidan ishlab chiqilgan TOR (The Onion Router) dasturiy ta'minoti katta hissa qo'shgan. TOR — bu foydalanuvchilarga Internetda anonim harakat qilish imkonini beruvchi maxsus proxy-server tizimi.

Hozirgi vaqtda Darknet (Qorong'u tarmoq) narkotik vositalar savdosi uchun yangi bosqichga o'tgan: raqobat kuchaygan, takliflar xilma-xil va innovatsion bo'lmoqda.

XXI asr boshidan narkotiklar noqonuniy muomalasida jinoyatchilik dunyosi faol ravishda raqamli maydonga o'tdi. Qisqa muddat ichida Internet tarmog'i kuchli raqamli narkotik subkulturasini ("yozishmalar orqali narkotik")ni shakllantirdi.

Narkotik savdosi Darknetda (TOR tarmog'i) amalga oshiriladi. Darknet — oddiy qidiruv tizimlari indekslamaydigan, maxsus brauzer orqali kiriladigan yopiq tarmoq bo'lib, ma'lumotlar to'liq shifrlanadi va anonimlik ta'minlanadi. Dastlab harbiy maqsadlarda yaratilgan bo'lsa-da, hozirgi kunda giyohvandlik vositalari, qurol va boshqa noqonuniy buyumlar savdosi uchun faol qo'llanilmoqda.

O'zbekistonda ham Darknet va TOR tarmog'i orqali narkotik moddalar tarqatish holatlari qayd etilgan. Ichki ishlar vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, kiberjinoyatchilik, xususan Darknet orqali sodir etiladigan jinoyatlar soni o'sib bormoqda.

Birinchi onlayn narkotik savdosi 1970-yillarning boshida Massachusetts texnologiya instituti va Stenford universiteti talabalari o'rtasida marixuana almashinuvi shaklida sodir bo'lgan. Keyinchalik, kuchli aloqa va shifrlash texnologiyalari rivoji tufayli narkotiklar Internet orqali oson mavjud bo'ldi.

Narkotik savdogarlari asosan ikki texnologiyadan foydalanadi: TOR (2002-yilda ishga tushirilgan) va kriptovalyutalar (Bitcoin 2008-yilda paydo bo'lgan). Bu texnologiyalar anonim muloqot va to'lovni ta'minlaydi, shuning uchun aniqlash xavfi nisbatan past.

Beposhta (kontaktsiz) usulning xususiyati shundaki, savdo ko'pincha uyushgan guruh tomonidan amalga oshiriladi. Guruhda rollar aniq taqsimlangan: organizator, operator, zakladchik, verkovschik, kladoyschik, tizim administratori, ekspeditor va boshqalar. Pastki bo'g'inlardagi ishtirokchilar yuqoridagilarni bilmaydi, bu esa jinoyatni fosh etish va isbotlashni qiyinlashtiradi.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, narkotik tarqatishda qattiq ierarxiyalii "piramida" tuzilmalari o'rnini moslashuvchan, markazlashmagan kichik guruhlar egallamoqda. Bunday guruhlar tez o'zgaruvchan va epizodik xususiyatga ega bo'lib, ularni aniqlash qiyin.

Raqamli texnologiyalarning rivoji tufayli jinoyatchilar smartfon, noutbuk va planshetlardan foydalanganligi sababli an'anaviy izlar kamaymoqda. Shu bois, O'zbekiston huquqshunoslari ta'kidlaganidek, raqamli va axborot izlari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bunga quyidagilar kiradi:

- Kompyuterning IP-manzili
- Tarmoq uskunasining MAC-manzili
- Elektron pochta manzili
- Ijtimoiy tarmoq identifikatori
- Telefon raqami
- Bank kartasi raqami va boshqalar

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 273-moddasi va 2024-yilda kiritilgan o'zgartirishlarga (O'RQ-971-son) ko'ra, Internet va telekommunikatsiya tarmoqlari orqali giyohvandlik vositalarini tarqatish og'irlashtiruvchi holat hisoblanadi va javobgarlik kuchaytirilgan.

Ijtimoiy tarmoqlar tahlili (Social Network Analysis) narkotik vositalarning noqonuniy tarqalishini o'rganishda tobora ommalashib borayotgan muhim vositalardan biridir. Tadqiqotchilar har bir ishtirokchini alohida tugun (node) sifatida ko'rib chiqib, ularni umumiy tarmoq doirasida tahlil qilmoqdalar. Har qanday narkotik tarqatish tarmog'ida ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilar bir-biri bilan bog'lanadi. Ular o'rtasida optom sotuvchilar, vositachilar, "zakladchik"lar va boshqa ko'plab vositachilar bo'ladi.

Tarmoqlar hajmi va murakkabligi jihatidan har xil bo'ladi. Ba'zilar nisbatan kichik va sodda bo'lib, faqat bir necha yacheykalardan iborat (masalan, uy sharoitida tayyorlangan kanabisni faqat yaqin do'stlar va tanishlar o'rtasida tarqatuvchi kichik diler). Boshqa tarmoqlar esa juda katta va murakkab bo'lib, minglab odamlarni, alohida sindikatlar, jinoiy guruhlar, to'dalar va hatto mafiya tuzilmalarini qamrab olishi mumkin.

Huquq-tartibot organlari nuqtai nazaridan onlayn narkotik savdosi ancha jiddiy va murakkab maqsad hisoblanadi. Kriptovalyuta bozorlarini nazorat qilish, maxfiy operativ tadbirlar, pochta jo'natmalarini kuzatish, dalillarni yig'ish va sud ishlarini yuritish usullari qo'llanilmoqda.

Internet orqali savdo qiluvchilar huquqni muhofaza qiluvchi organlar uchun ancha qiyinroq nishon bo'lib qolmoqda, chunki ular shaxsiy aloqasiz ish ko'radi.

Beposhta savdo usulining o'ziga xos jihati shundaki, savdo odatda uyushgan jinoiy guruh tomonidan amalga oshiriladi va rollar aniq taqsimlangan: organizator, operator, zakladchik, verkovschik, kladovschik, tizim administratori, ekspeditor va boshqalar. Pastki bo'g'indagi ishtirokchilar yuqoridagilarni bilmaydi, bu esa jinoyatni fosh etish va isbotlashni sezilarli darajada qiyinlashtiradi.

Jinoyat ishini qo'zg'atish bosqichida beposhta usulda sodir etilgan sbyit faktini aniq belgilash zarur. E'lonlarda ko'rsatilgan telefon raqamlari, elektron pochta manzillari va kripto-hamyonlar ko'pincha soxta hujjatlar yoki virtual shaxslar nomiga ochiladi. So'nggi paytlarda narkotik xaridi Bitcoin va boshqa kriptovalyutalar orqali amalga oshirilmoqda.

Dastlabki tekshiruv jarayonida huquq-tartibot organlari "texnik aloqa kanallaridan axborot olish" operativ tadbirini o'tkazadi. Natijada sotuvchilarning yozishmalari, IP-manzillari, qurilma ma'lumotlari va boshqa raqamli izlar aniqlanadi.

Darknetning chidamliligi juda yuqori. “Shyolkoviy put” (Silk Road) yopilgani kabi holatlar bo’lishiga qaramay, bozor tez tiklanib, yangi platformalar paydo bo’lmoqda. Hozirgi vaqtda kriptobozorlar yangi bosqichga o’tdi: markazlashmaganlik, kuchli raqobat va innovatsiyalar kuchaygan. Administratorlar yangi xavfsizlik funksiyalari, marketing strategiyalari va mijozlarga qulay xizmatlarni joriy etmoqdalar.

Onlayn savdo an’anaviy savdoga nisbatan arzonroq, xavfsizroq va mas’uliyatliroq ko’rinadi. Natijada narkotik subkulturasini va raqamli subkultura birlashmoqda. Bu jarayon xalqaro narkotik nazorati tizimini zaiflashtirmoqda, yangi jinoyat shakllarini yaratmoqda, jinoyatchilarning maxfiyligini oshirmoqda va noqonuniy daromadlarni legallashtirishni osonlashtirmoqda.

O’zbekiston Respublikasida Internet orqali giyohvandlik vositalarini tarqatish va targ’ib qilishga qarshi kurash doimiy kuchaytirilmoqda. O’zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksining 273-moddasiga 2024-yilda kiritilgan o’zgartirishlarga (O’RQ-971-son) ko’ra, Internet, Telegram va boshqa telekommunikatsiya tarmoqlari orqali narkotik moddalarni o’tkazish og’irlashtiruvchi holat sifatida belgilangan.

Ma’muriy javobgarlik to’g’risidagi kodeksning 562-moddasiga muvofiq, narkotiklarni targ’ib qilish va reklama qilish uchun jarima yoki 15 sutkagacha ma’muriy qamoq jazosi qo’llaniladi.

O’zbekiston Ichki ishlar vazirligi va Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar vazirligi hamkorligida noqonuniy kontentni monitoring qilish va bloklash ishlari olib borilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O’zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksi (1994-yil 22-sentabr, №2012-XII-son) (273, 276-moddalar va boshqalar). Lex.uz.
2. O’zbekiston Respublikasining “Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to’g’risida”gi Qonuni (1999-yil 19-avgust, №813-I-son). Lex.uz.
3. O’zbekiston Respublikasining O’RQ-971-sonli Qonuni (2024-yil 5-oktabr) “O’zbekiston Respublikasining Jinoyat, Jinoyat-protsessual kodekslariga hamda O’zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to’g’risidagi kodeksiga o’zgartirish va qo’shimchalar kiritish to’g’risida”.
4. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-207-sonli Farmoni (2025-yil 3-noyabr) “Aholi salomatligi va millat genofondini saqlash chora-tadbirlari to’g’risida”.
5. O’zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi. 2025-yilgi giyohvandlikka qarshi kurash bo’yicha hisobotlar va materiallar.
6. O’zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Aholi salomatligi va giyohvandlik statistikasi (2024–2025-yillar).
7. DataReportal. Digital 2025: Uzbekistan. Internet foydalanuvchilari soni va raqamli statistika hisoboti.

8. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Giyohvand moddalar va jinoyatchilikka qarshi kurash boshqarmasi (UNODC). World Drug Report (2024–2025).

9. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Giyohvandlik kasalligi bo'yicha ro'yxatga olish va monitoring hisobotlari.

10. "Darkweb"da jinoiy aloqalarni aniqlash va kiberjinoyatchilikka qarshi kurash. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi materiallari, 2023–2025.

11. Morozov A.V., Chistova L.E. va boshqalar. Internet orqali narkotik vositalar tarqatishning huquqiy va kriminologik jihatlar (xorijiy va milliy tajriba). (Moslashtirilgan holda ishlatilgan).